

Дрозд Д.Я. (Мінск, Беларусь)

Сімваліка колераў і лічбаў у беларускай вясельнай абраднасці

Беларуская вясельная колеравая сімваліка захавала традыцыі, вядомыя многім культурам свету. У розных народаў адны і тыя ж колеры сімвалізуюць розныя з’явы, тым не менш існуюць тоесныя рысы, характэрныя для многіх сімвалічных сістэм свету. Маючы ў аснове псіхалагічны фактар, заснаваны на змене настрою, пачуццяў, глыбіні ўспрыняцця колераў, трэба падкрэсліць іх важную ролю ў магічных абрадах і рытуалах. У традыцыйнай культуры колер цесна звязваецца з істотнымі элементамі свету, служачы своеасаблівай невербалізаванай сістэмай зносін паміж людзьмі, паміж чалавекам і светам багоў і духаў.

Для вясельнай абраднасці характэрна спалучэнне белага і чырвонага колераў. Такая дыяда праяўляецца ў колеравай гэме адзення вясельнікаў, у расфарбоўцы ручнікоў, хустак, якімі карыстаюцца на ўсіх этапах урачыстасці. У паэтычных творах таксама назіраецца перавага белага і чырвонага. Напрыклад, у каравайных песнях “беленькі каравай” месяц “ручкамі да беленькімі”, упрыгожваюць чырвонымі ніткамі, кветкамі, ягадамі: “Сястра брату каравай б’е / Да беленькімі ручкамі, / Пярсцёнкамі з вожкамі” [2, с. 82, № 116].

Духоўная чысціня маладой падкрэсліваецца яе белым убраннем: “Жаль жа маю, родна матуля, на цябе, / Што не знасіла белаі сукенкі ў цябе. / Як толькі стала белую сукенку насіці, / Стала ў чужой матулі службыці” [2, с. 239, № 1004].

Вэлюм маладой у песнях сімвалізуюць белы іней, туман, белая вална, мяцеліца, імгла. “Глянь мамка, ды на мой пасад: / Ды ўсе дзевачкі ў косах, / А на маёй ды галовачы, белая іней пала, / Белая ды бяленькая, Маўрачка маладзенькая” [2, с. 514, № 1309].

Згодна з сусветнай міфалогіяй, белае сімвалізуе дабро, шчасце, здароўе, жыццё, плоднасць, духоўную чысціню і ахову ад злага ўздзеяння, суадносіцца з жаночым пачаткам. У хрысціянскай традыцыі белае азначае роднасць з боскім святлом. У белым адзенні выяўляюцца анёлы, святыя, праведнікі. Белымі ўяўлялі духаў і душы памерлых, што сведчыць пра сувязь колеру з “тым” светам. Чырвонае асацыіруецца з крывёю, як асноваю жыцця, і агнём, як атрыбутам сонца і боскай улады. Чырвонаму прыпісвалі ахоўныя і гаючыя якасці. Паводле ўяўленняў, ад сурокаў і ліхіх людзей можна абараніцца пры дапамозе чырвоных нітак, якія завязвалі на запясце, тканіны і кветак чырвонага колеру, велікодных яек.

Як антыпод беллага, чорны колер у вясельных тэкстах азначае няшчасце, смутак, часовую смерць у былой якасці. “А назаўтра раненька знімуць з цябе вяночак, / Накладуць чорную шапухну, / Не ўбачыш больш яснага сонейка, / Хоць і будзе сонейка, але толькі дзеванькам, / Не бабанькам” [5, с. 75, № 184].

Як азначэнне ўзнёсласці, духоўнай чысціні, маладосці, часовай перавагі над іншымі можна разглядаць сіні колер, найбольш часта сустракаемы ў рэлігійных сімволіках. Адметнае становішча маладой падкрэсліваецца яе прыбываннем на ўзвышаным месцы знаходжання Богага храма. “З гары, з гары, з крутыя / Беглі конікі сівыя, / Везлі карэту сінюю, / Вянчалі Антольку сілаю” [3, с. 331].

У некаторых творах сіні колер – адзнака прымусовага выдання замуж. “Гэта пісарак, што ў нас быў / Ён маю мамку з толку збіў, / Ён майго татку – з розуму, / Ён мяне, маладую, абманіў, / У сінюю карэту пасадзіў” [4, с. 355, № 1053].

Лічбавая сімвалічная сістэма зарадзілася яшчэ ў родавым грамадстве і была звязана з рэальным светам рэчаў. Першыя эталоны ліку былі прыроднымі: адно Сонца, адзін Месяц, дзве рукі, два вока. Усё, што выходзіла за межы гэтых дзвюх лічбаў, называлася мноствам. З цягам часу лічбавы шэраг павялічваўся, пакуль не дайшоў да бясконцай незавершанасці. “У нас больш старажытных міфапаэтычных традыцыях лічбам, як і літарам, надавалася сакральнае значэнне: яны разглядаліся ў якасці боскіх сімвалаў ці сімвалаў Сувету, Космасу. Лічбы – сімвал Гармоніі. Парадку ў процівес Хаосу. Як і словы, лічбы з’яўляліся неад’емнымі якасцямі ўсіх істот і прадметаў: яны кіравалі не толькі фізічнай гармоніяй і законамі жыцця, прасторы і часу, але і іх адносінамі з Богам, які параўноўваецца з Вышэйшай ісцінай” [7, с. 629].

У вясельнай абрадавай сімволіцы найбольш ужывальнымі з’яўляюцца двойка, тройка і сямёрка. Лічба *два* азначае любое адзінства супярэчнасцей (мужчынскае і жаночае, свет і цемра, зямны і незямны свет), неабходнае пры стварэнні новай сям’і, і сімвалізуе аб’яднанне жаночага і мужчынскага пачаткаў. “Лятуць, лятуць два галубы цераз сад, / Вядуць, вядуць маладу Манечку на пасад” [2, с. 510, № 1299].

“Тройка асацыіруецца з боскаю ўладаю, усталяваннем парадку і дасканаласці (тры часткі Сусветнага дрэва, тры праяўленні хрысціянскага Бога). Акрамя гэтага, лічба «тры» сімвалізавала размнажэнне (2+1)” [6, с. 389], а таксама ўспрымалася як адзінства: “лічба 1 азначала мужчыну, лічба 2 – жанчыну, і ад іх узнік увесь свет лічбаў” [8, с. 408].

Траістасці прытрымліваліся пры выкананні абрадаў. Напрыклад, пры выпяканні караваы “блізкая таварышка маладой прыносіць вадку тры разы; муку на

рашчыну сыплюць трэйка, цеста месяц тры баяркі па чарзе; дзяжу накрываюць трыма кажухамі; як садзяць у печ каравай, то трэйка клічуць, ці няма тут каго чужога; калі хто застанеца ў хаце, то яго трэйка б'юць лапатаю па галаве. Усё гэта робяць трэйка дзеля таго, каб тут была тройца: мужык, жонка й дзеці” [9, с. 176].

Трэцяе – гэта тое, што сапраўднае, што самае найлепшае, або тое, што ў дадзеным выпадку найбольш цікавіць. Часта яно супрацьпастаўляецца першаму і другому, або гэтае супрацьпастаўленне падразумяваецца. “– Ды едзь, браточак, праз тры палі ў новы двор, / Дадучь табе трох дзевачак на выбар. / Не бяры тую, што ў золаце, / Не бяры тую, што ў серабры, / Бяры тую, што ў беленькім” [1, с. 233, № 512].

Трохразовае выкананне абрадавых дзействаў, прымяненне “тройчатых” прадметаў (свечкі, шнурка з трох нітак, трох зелечкаў), выкарыстанне дадзенага вобраза ў песенных творах павінна было спрыяць узнікненню гармоніі паміж маладымі, удалому “пераходу” ў новую якасць і годнасці прадаўжэння роду.

Свяшчэннай з’яўляецца і сямёрка – “сімвал саюза Бога і чалавека ў біблейскай сімволіцы, адсюль 7 дзён тыдня – першаснага адрэзку часу ў гісторыі чалавецтва, у гісторыі свету, створанага Богам” [8, с. 406]. “Ды і сама рэлігія не заставалася ў баку ад гэтай лічбы... У Бібліі пішацца пра сем анёлаў, сем свяцільнікаў, пра сем гадоў дастатку і сем гадоў голаду. Вялікі пост у хрысціян дзеліцца на сем тыдняў. «Сямярычнасць» свету праяўляецца таксама ў сямі ўзростах чалавечага жыцця. Гэта выглядала так: маленства да 7 гадоў, дзяцінства да 7 на 2 (14), юнацтва да 7 на 3 (21), малады чалавек да 7 на 4 (28), мужчына да 7 на 7 (49), пажылы мужчына да 7 на 9 (63-х гадоў)” [10, с. 36–37]. Наяўнасць гэтай лічбы ў паэтычных творах садзейнічае адшуканню божай падтрымкі і аховы ў працэсе стварэння своеасаблівага мікракосмасу і наладжвання гарманічных адносін паміж яго асновамі. “Збіраўся наш Касцюшка сем тыдняў, / Выбраў сабе сем конікаў вараных, / Выбраў сабе сем хлопцаў маладых” [1, с. 270, № 711].

Сёмае, як і трэцяе, з’яўляецца самым галоўным, сапраўдным, жаданым. “Ехаў ён чатыры мілі барамі, / А пятую залезнымі мастамі, / А шостую зялёнымі садамі, / А сёмую – к цесцю на двор” [1, с. 268, № 607].

Найбольш поўна сямярычнасць праявілася ў каравайных песнях, вядомых сваёй гіпербалізацыяй. Пры гэтым назіраецца аналогія з выкарыстаннем “траістай” сімволікі. Для каравая зносяць “сем пуд мукі”, “сем пуд солі”, “з сямі кароў масла”, “з сямі крыніц вадзю”. На вяселле прыязджае радня маладой – “сем дзядзек”, “сем цёткаў”, “сем братаў, сясцёр і кумоў”. “Суботухна нядзелюхне

гадзіла, / Сабралася Маланкіна радзіма – / Прыехала сем дзядзек ды на каравай, / Зняслі, звязалі сем пуд мукі ды на каравай” [2, с. 47, № 7].

Выкарыстанне колеравай і лічбавай семантыкі характэрнае як для песенных твораў, так і для абрадаў, якія яны суправаджаюць. Напрыклад, у песнях часта сустракаецца лічба *два* – адпаведнік пары (два галубы, два пярсцёнкі, дзве рэчачкі, якія сцякаюцца, і інш.). У той жа час многія рытуальныя дзеянні характарызуюцца ўжываннем дваістых прадметаў (свечкі, звязаныя кветкі і інш.).

Вясельная сімвалічная сістэма не толькі раскрывае міфалагічны план дадзенай сямейнай абраднасці, але і па-новаму высвечвае многія элементы духоўнага жыцця грамадства. Кожны вербальны твор характарызуецца семантычнай шматпланавасцю. Акрамя сувязі песенных тэкстаў з абрадамі, выяўляецца надзвычай багаты міфалагічны ўзровень вясельнай творчасці. Элементы бытавой культуры ўзбагачаюцца новымі значэннямі. Рытуальныя дзеянствы таксама нясуць адбітак спецыфічнага светаўспрымання нашых продкаў.

Літаратура

1. Вяселле : песні : у 6 кн. – Мінск : Навука і тэхніка, 1980–1988. – Кн. 1. – 1980. – 678 с.
2. Вяселле : песні : у 6 кн. – Мінск : Навука і тэхніка, 1980–1988. – Кн. 2. – 1981. – 828 с.
3. Вяселле : песні : у 6 кн. – Мінск : Навука і тэхніка, 1980–1988. – Кн. 3. – 1983. – 766 с.
4. Вяселле : песні : у 6 кн. – Мінск : Навука і тэхніка, 1980–1988. – Кн. 4. – 1985. – 733 с.
5. Вяселле : песні : у 6 кн. – Мінск : Навука і тэхніка, 1980–1988. – Кн. 5. – 1986. – 706 с.
6. Маковский, М. М. Сравнительный словарь мифологической символики в индоевропейских языках: образ мира и миры образов / М. М. Маковский. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1996. – 416 с.
7. Мифы народов мира : энцикл. : в 2 т. ; гл. ред. С. А. Токарев. – 2-е изд. – М. : Сов. Энцикл., 1987–1988. — Т. 1. – 1987. – 671 с.
8. Похлёбкин, В. В. Словарь международной символики и эмблематики / В. В. Похлёбкин. – 3-е изд. – М. : Междунар. отношения, 2001. – 560 с.
9. Сержпутоўскі, А. К. Прымхі і забабоны беларусаў-палешукоў / А. К. Сержпутоўскі. – Мінск : Універсітэцкае, 1998. – 301 с.
10. Шпадарук, І. П. У свеце моў, з’яў і фактаў / І. П. Шпадарук. – Мінск : Выш. шк., 1995. – 93 с.